

עבודה עם הלב והנשמה

הטיפול במבקשי המקלט הסודנים שהגיעו לישראל הוטל על כתפיו של שירות בתי הסוהר והמשימה הועברה לאחריותם של מחוז דרום וכלא "קציעות" ■ על אף שמדובר בסידור זמני, עד שיימצא פתרון קבע - בתוך פחות משבוע הוקם לסודנים מתחם מגורים למופת, הכולל את כל הארוחות, השירותים, תעסוקה ומשחקים לילדים, כמו שוק בשב"ס יודעים לעשות

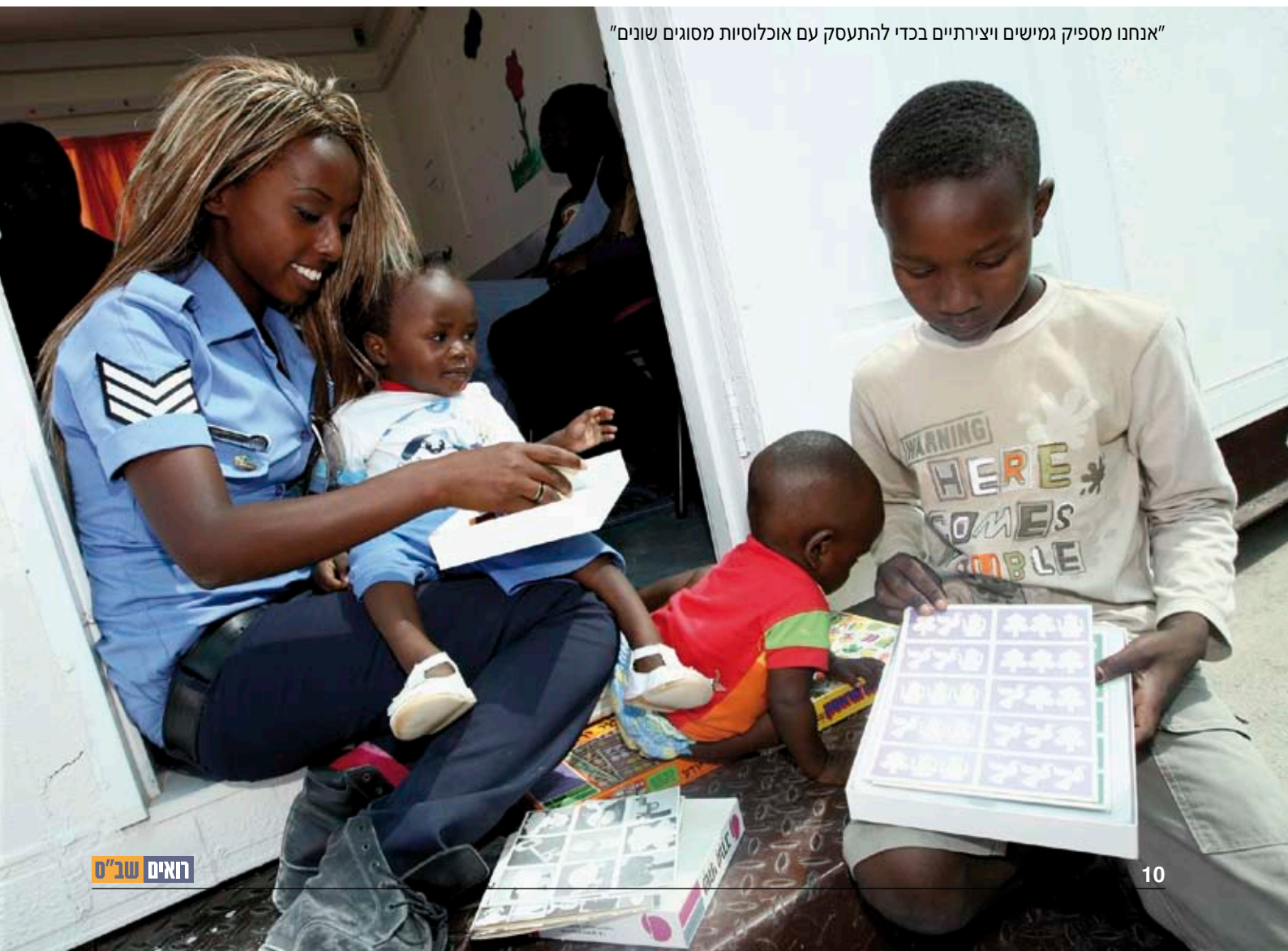
מאת: עין-יה גבע

הכל החל ברגע שהשר לבטחון הפנים, אבי דיכטר, הטיל על נציב שב"ס, רב גונדר בני קניאק, את האחריות לטפל בפליטים הסודנים (ראה מסגרת). כך, לאחר חודשים ארוכים שבהם לא נמצא כל פתרון מטעם המדינה למאות הפליטים ומחפשי העבודה האפריקנים המסתננים לישראל, והם נזרקו מעיר לעיר ומרשות לרשות, סוכם על הקמת מתקן אירוח זמני עבורם, הכולל מקום לינה, מזון וטיפול רפואי. כל זאת, כדאי להדגיש, עד למציאת פתרון הולם שייתן מענה אמיתי למצוקתם.

ההחלטה נפלה בתשעה ביולי. הכוונות הישראליות הטובות לדאוג לפליטים ככל האפשר,

כך נראית שגרה יומיומית בכלא 'קציעות', יולי 2007, שבוע בדיוק לאחר שנפתח כאן אתר "משמורת הסהרונים": בחצר, בין הקרוואנים, אפשר לראות ילד בוכה מחפש את אימו, והיא רצה לקראתו. בצד יושבות אמהות נוספות, צופות בילדים מתנדנדים או גולשים על מתקני השעשועים המפורזים בשטח. על הקיר הצבעוני, העליון, מטיילות דמויות דונלד דאק ומיקי מאוס. אישה צעירה נשענת עליו, מיניקה את תינוקה. אוהל ענק, ממוזג ונעים, הוקם במתחם המיוחד, ובו שולחנות פינג-פונג והפעלות שונות, לילדים ומבוגרים. הכל חדש, הכל קורה מהר ואת הכל לומד הצוות האחראי ב'קציעות' תוך כדי תנועה.

ביום הראשון שלהם בכלא 'קציעות' הוגשו לנשים ולילדים הסודנים שלוש ארוחות. הם אמנם ישבו לשולחן, אך לא נגעו באוכל. יממה חלפה. צוות העובדים הסוציאליים והמטפלים נזעק. מה קורה פה? מדוע אינם אוכלים? רק כעבור יממה, כאשר נמצאו מי שיכולים להבין את בליל השפות, התברר כי על פי הנהוג אצלם, אוכלים רק אם מגישים את הצלחת ליד, אחרת - לא. זה רק סיפור אחד מני רבים, המתאר את התהליך שעוברים סודרי 'קציעות' בעת טיפול באוכלוסייה המיוחדת הזו, על מנהגיה, גילאיה השונים ובעיותיה המורכבות.

"אנחנו מספיק גמישים ויצירתיים בכדי להתעסק עם אוכלוסיות מסוגים שונים"

תבוצע ותצליח, לטובת האנשים מסודן ובשם מדינת ישראל". מחוז דרום שינס מותניו, וסדר היום בשבוע ההקמה התמקד באיסוף ושדרוג של הציוד המיועד לסודנים. לשטח שהוקצה במיוחד למגורי הנשים והילדים, הובאו קרוואנים ישנים שנוקו, שופצו, סוידו ושודרגו, כולל מתקני שירותים ורחצה, והכל כמעט באפס זמן.

כל פרט חשוב

תת גונדר שלומי כהן היה האיש השלישי בשרשרת הפיקוד, שקיבל עליו את המשימה. במשך שיחתי עמו, הוא קיבל הודעה שמשלחת הכוללת נציגים של ארגונים ישראלים וארגונים בינלאומיים המטפלים בסודנים (שאוּלי גם יתרמו כסף לנושא, כך הוא מקווה) - כבר הגיעה לשער הכלא, לביקור. במסגרת הביקור, הוא מספר, אנשי צוות 'קציעות' המטפלים בסודנים ישמעו הרצאה על אפיונים תרבותיים ומסורתיים של אוכלוסייה זו וכן המלצות על דרכי טיפול, מנציגי עמותת אס"ף, המעניקה סיוע פסיכו-סוציאלי למבקשי המקלט הסודנים. מתברר כי המשפחות, בעיקר, נזקקות להכוונה ולתמיכה מתמדת בתפקוד היומיומי, וניכרות אצלן תופעות של פוסט-טראומה הקשורות באירועים שחוו בסודן. לכל אלה, צוות 'קציעות' ישתדל לתת מענה. השיחה שלנו מתקצרת, אבל לכהן חשוב להרגיש שכל פרט חשוב, שהרי מדובר באנשים, הוא אומר. אפילו לבחירת השם למקום, הקדישו

הבחירה כש"ס, בהיבט זה, היתה כמעט טבעית. ההחלטה של הנציב קניאק להטיל את המשימה על מחוז דרום, נעשתה בשל הקרבה אל הגבול המצרי וכיוון שהמחוז ממילא מטפל בנושא. "אנחנו עוסקים בכל היבטי הטיפול בסודנים כבר עשרה חודשים", מספר גביון. "צברנו ניסיון, והיינו במצב טוב מבחינת מקומות כליאה פנויים ב'קציעות', בהשוואה לבתי כלא אחרים". בכל זאת, גם במחוז דרום וגם ב'קציעות' ידעו, שהפעם אין מדובר בקליטה רגילה. נכון יותר, הם הלכו לקראת נעלם גדול, ולא מעט מדאגים: נשים, תינוקות, ילדים, נוער וגברים - וכל אלה, לא לשכוח, אינם אסירים. השהייה ב'קציעות' מוגדרת כ"חלופת מעצר".

"בעיקרון", אומר גביון, "אנחנו יודעים להיערך על פי הצורך. שב"ס טיפל במתפרעים במצעד הגאוה בירושלים, בזרים לפני גירוש ובשב"חיים. כמפקד מחוז מרכז, התנסיתי בטיפול במפוני גוש קטיף. אנחנו מספיק גמישים ויצירתיים כדי להתעסק עם אוכלוסיות מסוגים שונים". אי אפשר להוציא מאנשי שב"ס שום פקפוק, גם לא סימן שאלה אחד לגבי ההחלטה הזו, המחייבת קביעת סדרים חדשים, הקצאת משאבים והתארגנות, על מנת לטפל באוכלוסייה זרה הנמצאת במצוקה. גביון, כמו גם מפקד כלא 'קציעות', תת גונדר שלומי כהן, וראש מנהל טיפול ושיקום, תג"ד יוסי בק, כל אחד מהם מתבטא לחוד באותן מילים בערך: "הוטלה עלינו משימה לאומית. זו החלטה של שר ושל נציב, ואנחנו נעשה הכל כדי שהיא

הצליחו רק להרגיז את באשיר טהא, שר הפנים הסודני, שבאותו יום ממש יצא בהודעה המאשימה את ישראל בחתרנות נגד סודן, תוך שימוש בנושא הפליטים. טהא לא התאפק והוסיף כי סודן תסגור את החשבון עם מי שישוב... למי שעדיין פקפק, עכשיו ברור, שלסודנים אין לאן לחזור.

התארגנות באפס זמן

זה היה יום שני, נזכר תת גונדר אלי גביון, מפקד מחוז דרום, שלפתחו הונחה המשימה. בתוך פחות משבוע, הוא מספר, הצליחו אנשיו להקים מתקן עבור הפליטים, כולל כל השירותים. ב-15 ביולי נפתח בטקס רשמי אתר "משמורת הסהרונים", בהשתתפות השר אבי דיכטר ובנוכחות התקשורת הישראלית והתקשורת הבינלאומית. זה היה האות לאחרוני המתנגדים מקרב ארגוני מתנדבים ופעילים למען הפליטים, להסיר את ההתנגדות שהיתה בתחילה להכנסת הסודנים ל'קציעות'. הנתונים על ה"סודנים" - הגדרה כוללנית הן לפליטי דארפור והן למסתננים למיניהם, חלקם בכלל מאריתריאה - כבר מדברים על כ-1,000 כאלה, שהצליחו להסתנן לארץ בחודשים יוני-יולי. גורמים ממשלתיים מעריכים, שרק 10% מהם פליטים שנמצאים בסכנה קיומית, והיתר מחפשים עבודה. איך שלא יהיה, נחוץ היה גוף ממשלתי, בעל עוצמה מצד אחד ועם יכולת גמישות מערכתית מצד שני, כדי ליטול את האחריות על שהותם כאן.

מדארפור לישראל

דארפור הוא חבל ארץ במערב סודן, שגודלו כגודלה של צרפת. עד שנת 2003 חיו בו קרוב לשישה מיליון בני אדם, כולם מוסלמים סונים, חלקם ראו עצמם ערבים אתניים וחלקם - אפריקנים. במחוזות הבעייתיים של דארפור התקיימה במשך שנים מעין חלוקת תפקידים: האפריקנים היו יושבי הקבע, שעסקו בחקלאות, והערבים היו הנוודים, שעסקו ברעיית צאן. כל שנה, עם תום עונת הקציר, היו הערבים מביאים את עדריהם לשטחי החקלאים האפריקנים כדי לרעות בשדות שנקצרו, ובכך גם היו מדשנים את הקרקע לקראת עונת החקלאות הבאה. עם הזמן התערער האיזון הטבעי הזה. האפריקנים החלו לגדל בעצמם צאן ובקר, והערבים ביקשו להשתלט על אדמות כדי לעבדן. גם החלוקה האתנית נעשתה פחות ברורה. נישואים מעורבים, מעבר בין חלקי המחוזות ופיתוח עיסוקים חדשים טשטשו את ההבחנה בין ערבים לאפריקנים.

אלא שבינתיים התפתח סכסוך קלאסי, בין רועי צאן לעובדי אדמה, סכסוך שנוצל היטב על ידי הממשלה הסודנית. בסיוע הממשלה הסודנית, הנוודים הערבים הקימו מיליציות חמושות שנקראות "ג'אנג'אוויד" (Janjaweed) - סוג של שודדי דרכים חמושים, אשר התנפלו על כפרי האפריקנים במטרה לסלק מאדמותיהם. שיטת הפעולה היתה הפעלת טרור נגד התושבים, שריפת הכפרים, הרג בעלי חיים, הרעלת בארות המים והשתלטות על השטח. ממשלת סודן הכחישה כל קשר לג'אנג'אוויד, אבל כמה מהם שנתפסו בתוך צ'אד, שאליה חדרו כדי להמשיך ולחפש את הבורחים מדארפור, הודו בחקירתם כי קיבלו נשק וציוד מהממשלה הסודנית.

מדוחות שונים, וכן מדיווח של סוכנות האו"ם לפליטים, עולה כי בדארפור מתקיים טיהור אתני, שבמסגרתו גורשו ונעקרו מבתיהם כשני מיליון איש במשך השנים האחרונות, ומאות אלפים נרצחו או גוועו ברעב ומחלות. הנותרים תלויים כיום בחסדי סוכנויות הסיוע הבינלאומיות. במקביל, ממשלת סודן מיישבת ערבים מצ'אד ומניז'ר בכפרים שמהם ברחו הפליטים השחורים בדארפור. לפחות 30 אלף בני אדם שאינם פליטים קיבלו תעודות זהות סודניות והתיישבו בדארפור. מתחילת 2003 פועלים בדארפור שני ארגוני מורדים אפריקניים: "צבא שחרור סודן" ו"התנועה לצדק ושוויון".

מצרים היתה היעד הבטוח יותר של פליטי דארפור, אך משם לא איחרה לבוא המחשבה על ישראל: מדינה דמוקרטית, הנושאת את לקחי השואה, ואשר הסיכוי לקבל בה מקלט נראה לפליטים סביר. ייאמר מייד כי לא כל מסיגי הגבול הם פליטים מדארפור, ועל ה"רכבת" הזו קפצו גם מחפשי עבודה ומסתננים למיניהם, שאין להם כל קשר לדארפור. ככל הידוע, הסודנים משלמים לבדואים, מברחי הגבול ממצרים, 1,500 דולר לאיש.

מה שהחל כטפסוף של מסיגי גבול בודדים, בעיקר גברים, הפך בחודשים האחרונים לזרם של עשרות גברים, נשים וילדים. אם ב-2005 עברו את הגבול ממצרים לישראל כ-62 סודנים, הרי שמנתוני הצבא, בשנת 2006 הסתננו לישראל 578 בני אדם, 173 מהם סודנים (כ-30%). עד 18 ביוני 2007, הסתננו לישראל מגבול מצרים 1,282 בני אדם, 712 מתוכם סודנים (כ-55.5%). מספר המסתננים עולה מדי חודש, והצבא אינו רשאי להחזיק במסתננים מעבר ל-24 שעות. לכן, כאשר המסתננים מסודן לא נאספו מהגבול על-ידי ארגונים חברתיים או אחרים, צה"ל נהג לשחררם בבאר-שבע, מול משטרת ישראל, מתוך כוונה שהמשטרה תממש את אחריותה עליהם.

עניינם של הסודנים עורר הד תקשורתי, לאחר ששום גוף ממשלתי לא נטל עליהם את האחריות במשך כל השנים. עשרות גברים מסודן נכלאו במחנות צבאיים, מתוקף צו אלוף בצה"ל, עם הוראה לגרשם. אף סודני לא קיבל מעמד של פליט בישראל (אגב, גם מצרים לא נתנה לסודנים מעמד של פליטים), כי לפי "החוק למניעת הסתננות", הם נתינים של מדינת אויב. מצד שני, ישראל תנומה על האמנה הבינלאומית, הקובעת שאין להחזיר מבקש מקלט למדינתו, אם נשקפת סכנה לחייו או לחירותו. את הפליטים לא ניתן להחזיר למצרים, שכן זו עלולה להחזירם לסודן. מגעים בעניין נערכים בין שתי המדינות.

כ-400 סודנים נקלטו בינתיים בעבודה במלונות אילת וים המלח. בקיבוץ אילות שוהים כ-170 איש, בהם 40 פעוטות. חלק אחר של הנשים והילדים "מתגלגל" בין הרשויות, וחלק מהגברים נלקח, עד יולי 2007, לבתי כלא כגון 'קציעות', 'נפחא', 'רמון' ו'מעשיהו'. בתשעה ביולי, בהחלטת ראש הממשלה, אהוד אולמרט, והשר לבטחון הפנים, אבי דיכטר, הועבר כל הטיפול בסודנים לידי נציב שב"ס, רב גונדר בני קניאק.

תשומת לב רבה. "נציב שב"ס בחר בשם 'משמורת סהרונים', על שם הר סהרונים ונחל סהרונים. בכך אנחנו מדגישים שאין המדובר באגף רגיל בבית הסוהר, אלא במקום משמורת לטיפול הומניטארי באוכלוסייה שמגיעה מסודן". הכניסה ל'סהרונים', הוא מדגיש, היא אמנם דרך שער 'קציעות', אבל המיקום הוא בשטח נפרד מהכלא.

"נכון לבוקר זה של אמצע יולי", אומר כהן, "הנתונים מראים שיש לנו בסהרונים 21 נשים, 26 ילדים, חמישה נערים ונערות ושישה תינוקות". והוא מפרט: "11 נשים ללא ילדים, עשר נשים עם ילדים, שישה תינוקות עד גיל שנתיים, שמונה מגיל שנתיים עד שש, 12 ילדים בני 6-12, חמישה נערים בני 12-18. בסהרונים יש כיום מקום ל-130 נשים וילדים. הבוקר קיבלתי אישור להרחיב את אגף 15 של הגברים, וליצור 240 מקומות נוספים". האוכלוסייה הזו, אומר כהן, גדלה והולכת. עד לא מזמן הגיעו ל'קציעות' גברים בלבד. "כיום כבר יש קרוב ל-200 גברים השוהים בשני אגפים, 70 באגף אסיירי עבודה, ויותר מ-120 באגף 15, שאותו נאלצנו לפתוח בגלל העומס. רוב האסירים מועסקים בעבודות".

ההפרדה בין הגברים הנשואים לנשים והילדים מתקיימת גם מתוקף "חוק ההסתננות" שחל על הגברים בלבד, אך גם מחוסר ברירה. כהן מקווה לפתור את הבעיה עם הקמת המתחם החדש לסודנים, שעל פי התוכנית יבנה בתוך חודשיים מחוץ לכלא ויקלוט 1,000 איש. במבנה החדש תהיה גם מרפאה צמודה. כל אלה, כולל אשפוז בבתי החולים, אם צריך, הם כרגע על חשבון שב"ס. כאן מדגישים כי העלויות הכבדות האלו לא יוכלו לזרום לאורך זמן מתקציב שב"ס, והמדינה תיאלץ למצוא פתרון גם בהיבט זה.

התפריט כולל באירוח

"קיבלתי אנשים על סף תשיות ומקרים של התייבשות, ללא אוכל. אנחנו מכניסים אותם לקרוואנים ממוזגים, עם מטבחון וטלוויזיה, מקררים עם מזון מוכן, לכל מקרה, ומספקים שלוש ארוחות ביום. הם לומדים לאכול את התפריט שלנו. מי שיש לו כסף, יכול לרכוש מזון במחסן המכר ולבשל לעצמו, בדיוק כמו שהאסירים הבטחוניים קונים פול, למשל, ומבשלים באופן עצמאי. בינתיים, לפי מה שראיתי, הם אוכלים כמו 'ילדים טובים'". כהן מגייס לא מעט הומור: "בשבוע שעבר הגשנו להם שוק - הם לא הבינו מה זה. מהמזגן - נבהלו. אבל אם הנציב קבע שאני אחראי, אז אהיה מקצוען ואטפל גם בענייני שוק ומזגן, עד הסוף". ב'קציעות', הוא מספר, התפתח כבר פולקלור סביב הסודנים. "החברה אומרים שאני פה המארח שלהם, ושי'הכל כלול'".

אחת לשבועיים מגיע ל'קציעות' שופט לצורך שימוע, כדי להבין ולברר מה מטרת בואם של המסתננים והפליטים לישראל. בהחלטת שופט, אפשר להעביר חלק מהפליטים לחלופת מעצר בקיבוצים, או להחזירם למצרים (בתנאי כמובן שלא יועברו לסודן - ע.ג.). "כמו שב"ס לומד איך

"הנציב ביקש שמקום המשמורת יהיה כמה שיותר הומאני. זו ההנחיה, וזה גם מה שמתאים ומתבקש, כיוון שאנחנו מחזיקים כאן נשים וילדים מגיל יום עד 18"

להיערך, כך גם המדינה לומדת. אני מניח שבסופו של דבר, תהיה חקיקה, יהיו אישורי שהייה זמניים, משהו יקרה. אצלנו ב'קציעות', זה בפירוש סידור זמני."

תקשורת בארבע שפות

2,500 אסירים בטחוניים יש בכלא 'קציעות'. ב-21 ביולי, פחות משבוע לאחר הגעת הסודנים, שוחררו 255 מהם על פי ההסכם עם יו"ר הרשות הפלשתינית, מחמוד עבאס. "אנחנו משהחרינו בטחוניים, וקולטים סודנים", מחייך כהן. "אנחנו מטפלים בדרך כלל באנשים קשוחים, לא פשוטים, מחבלים. פתאום יש לנו אנשים שונים, שצריך לטפל בהם בכפפות של משי". זה משהו חדש בשבילנו". וכן, הוא מודה, יש לא מעט עבודה גם בלי הסודנים, אבל ההתלהבות של כהן מהפרויקט המיוחד, איננה פוחתת. "גילינו למשל", הוא אומר, "שאין שפה שלטת. הם מדברים ערבית, אנגלית, אמהרית וצרפתית. היינו צריכים למצוא סוהרים וסוהרות השולטים בשפות הללו. אז מצאנו. יש לנו צוותי חינוך ועובדים סוציאליים מעולים. הם בודקים אילו פעילויות חינוכיות ניתן לארגן להם, מה רלוונטי, ואיך להעסיק אותם."

אם אסיר חולה, בדרך כלל כובלים אותו ומסיעים אותו ב"פוסטה" לבית חולים. יומיים לאחר פתיחת "סהרונים", הגיע למרפאת הכלא ילד בן שש שהקיא ושלשל. "כמובן שמושגים של 'כבילה' לא תקפים כאן", אומר כהן, "חשבת שסוהרת תיסע איתו, ואז הבנתי שהוא לא מסוגל להיפרד מהאם, ושהאם גם לא תותר, אז צירפתי מש"קית דוברת אמהרית, והשלושה נסעו לבית חולים. לפעמים אני מרגיש שאנחנו בעצם מנהלים את חיי המשפחה שלהם, הם הרי לא יכולים לעשות דבר בעצמם". בשבוע שעבר הגיעה ל'סהרונים' אישה צעירה, סודנית, בחודש החמישי להריונה. כהן כבר מתרגש: "אולי תהיה לנו כאן לידה".

על הטיפול היומיומי ברווחת הסודנים אחראי תג"ד יוסי בק, ראש מנהל טיפול ושיקום. "הנציב ביקש שמקום המשמורת יהיה כמה שיותר הומאני. זו ההנחיה, וזה גם מה שמתאים ומתבקש, כיוון שאנחנו מחזיקים כאן נשים וילדים מגיל יום עד 18. בגלל השהייה שלהם במקום זמני שאינו ביתם, במדינה זרה, יש צורך בעיקר בפעילויות להעברת הזמן ולהפגת המצוקה. אנחנו מפעילים אותם באמצעות משחקי ספורט ומשחקי חברה. לקטנים שבהם פתחנו גן ילדים עם פעילויות מגוונות ככל האפשר, ואנחנו גם מבילים איתם במגרש המשחקים. בעיקרון, יומיים הרבה פעילויות פיזיות לשחרור מתחים ומפתחים כל מיני פעילויות, שבהן השפה אינה מהווה מחסום".

לשנות דרכי חשיבה

הצוות של בק כולל שני אנשים במדים, קצינת חינוך ועובדת סוציאלית - שתייהן אחראיות על פעילויות הפנאי. בנוסף, פועלים כשטח גם ארבעה מדריכי נוער, בחצי משרה ובתשלום. המימון והעזרה מגיעים בין היתר מארגון הגג, הקואליציה

הישראלית למען פליטי דארפור וסודן, הכוללת את הנוער העובד, מד"א, התנועה הקיבוצית, התנועה הלאומית להתנדבות, שדולת הנשים, מוסדות להשכלה גבוהה ועוד. בק משבח את ההתארגנות הזו ומקווה שבש"ס יקבל עוד משאבים, לרווחת הסודנים.

העבודה הקשה באמת של העובדות הסוציאליות, אומר בק, היא עם המיעוט שהגיע מדארפור, במצבים נפשיים לא קלים. בשלב הזה, נערכות בעיקר שיחות, עם עזרה בתרגום, עדיין בשלב הגישושים הראשוניים וההיכרות עם המשא הכבד שהאנשים האלה הביאו עמם.

"דק כשרואים בעיניים את מה שבש"ס עשה, מבינים", אומר בק. "אנשי משלחת מארה"ב שהגיעו לביקור, יצאו המומים ומתפעלים". בק עסוק לא מעט בהסברה על התנהלות שב"ס, לכל הארגונים המעוניינים ליטול חלק בטיפול בפליטים, וכבר הצליח לשבור כמה התנגדויות שהיו פה ושם לנושא השהייה בכלא וליצור קירוב לבבות. "27 שנים אני בשב"ס. בטיפול ובשיקום, אנחנו יודעים לשנות חשיבה ולעבוד עם סוגים שונים של אנשים, במצבים שונים. כאן, שב"ס כולו התארגן, וזה לא פשוט לצאת מהשגרה. יש לשב"ס לב ונשמה, זה מה שאני רואה, יומיום".